

– TANULMÁNYOK –

A BIZONYÍTÁSI KÍSÉRLET ÉS A HIT

FENYVESI Csaba
egyetemi docens (PTE ÁJK)

1. Bevezetés¹

Havasalji nemzetközi cserkész táborban történt az eset 1913. július 21-én. Hat különböző nemzetiségű, vallású (cseh, magyar, német, román, szlovák, zsidó) tizenéves fiú elkötötte a vén Hiribi fadöntő csiribóki égerek közé bújtatott ladikját. A sovány fájú egyetlen evező azonban gyorsan megadta magát és a magatehetetlen csónak iszonyú sebességgel vágatott a folyón lefelé, a zúgó felé. A vízesés mélységes, dübörgő torkánál, „[...] szinte már a következő pillanatban alá kellett volna zuhanjon a mélységbe ... és akkor hirtelen megállt. Megállt a harsogó víztömeg közepén, mintha megakadt volna valamiben. És állt mozdulatlanul. A fadöntő kiáltozására felrohantak a tutajosok a gát alól és kimentették a hat gyereket. Nem ment gyorsan a mentés, beletelt egy óra is, de a csónak állt mozdulatlanul, csak remegett minden deszkája a víz erejétől. Hanem abban a pillanatban, amikor az utolsó gyerek is kimászott belőle a fölötté átdobott kötélén: megrázkódott, elejével a magasba emelkedett és alázuhant a mélységbe. Forgácsá ment szét a sziklákon. De a gyerekek akkor már biztonságban voltak.” Írta Wass Albert az ‘Elvész a nyom’² c. kötetében.

2. A hittel való kapcsolat

Joggal vetődhet fel a kérdés a tanulmány olvasójában: mi köze van ennek a kriminálisztikai bizonyítási kísérlethez?

A történet folytatásában van a válasz, ami felkeltette jelen sorok írójának érdeklődését is. Egy korábbi személyes tragédia (fia tragikus halála) miatt nem istenhívő

¹ A jelen tudományos közleményt a szerző a Pécsi Tudományegyetem alapításának 650. évfordulója emlékének szenteli.

² Ld. Pomáz, Kráter, 2003. 5.

Hiribi ugyanis a megrázó eseményt követően ellenőrizte a zúgót és megállapította, hogy a toroknál, a vízesés kezdetén, ahol a csónak megakadt, nincs semmi természetes (például rönk, faág, zátony, szikla) vagy mesterséges (gát, halászfű, cölöp) akadály, ami fenntarthatta, meggátolhatta a mélybe zuhanást, a továbbhaladást. Ha pedig nincsen, akkor valami külső, emberfeletti, mondjuk ki, isteni erő lehet a háttérben, ami megmentette a fél tucat meggondolatlan serdülő életét.

Ezen morfondírozott napokon keresztül, mígnem arra jutott, hogy a kételyeit, hogy létezik-e Isten, aki megmentette a zöldinges gyerekeket, ellenőrizni kell. Bizonyosságot akart szerezni a magasabb rendű létezéséről. Logikája szerint, ha ő is elindul egy másik, ugyanolyan ladikkal, megfigyelheti: vajon az övét is megakasztja-e valami a végpont előtt? Ha igen, akkor van valami ott, ami így tesz, csak nem látja, nem érzékeli, például a sekélység (a véletlen), és akkor nem kellett mennyei beavatkozás. Ha nem állítja meg semmi, akkor igenis a bután vakmerő tizenéves fiúkat az Isten segítette, s fogta vissza a pusztulástól. És éppen olyan módon és csak annyi időre, amíg kötéllel, egyesével kihúzták őket a partra a sebes folyó környékén dolgozó fadöntők.

Gondolatát tett követte. A falu népe által szolidaritásból kárpótlásként összeadott, a korábbival megegyező méretű, formájú csónakjának első útja a zúgó felé vezetett. Ebben hat ifjú helyett már csak ő maga ült, de megtöltött öt zsákot kövel negyven-ötven kilósra és egyenként beemelte maga mellé őket. Pontban akkor indult, mint a fiatalok és pont olyan verőfényes nyári napsütésben. A folyó sem volt más, ugyanúgy zsongott, rohant, mint pár napja, azon az inkriminált fiatalos hétköznapon. Evezőt ő sem használt már a malomtó közepétől. Eldobta jó messzire, ott, ahol a folyó sodrása elindult. Csak ült a padon és figyelte a csónak elragadását, a gát felé rohanás egyre fokozódó sebeségét. „Mikor odaért, pontosan arra a helyre, ahol annak idején a gyermekek csónakja csodálatosképpen megakadt volt, akkor felállt az öreg Hiribi a vadonatúj csónakban. Akik látták, esküdtek rá, hogy olyan volt az arca, mint az apostoloknak. Még akkor is énekelt, amikor a csónak átfordult vele a zúgón. Belekerült jó néhány órába, amíg a holttestét ki tudták horgászni lent a tutajajosok. A szép új csónak is pozdorjává tört. Biztos mondták az emberek, hogy eszét vesztette az öreg Hiribi és úgy ment a halálba.”³³

3. Szerzői következtetések

Nos, nézetem szerint a sokat tapasztalt Hiribi nem volt egyáltalán bolond. Egyszerűen csak elvégzett egy kriminalisztikai (de mondhatjuk büntető eljárásjogi) értelemben vett bizonyítási kísérletet. Igyekezett mindenben a krimináltaktikai előírásoknak megfelelően eljárni. Vagyis a tökéletes modellezését, lemásolását igyekezett elérni az eredeti, a kriminális szituációnak. Nevezetesen:

- a) ugyanolyan méretű, formájú, lakkozású, festésű csónakot használt;
- b) ugyanakkor indította a kísérletet, mint amikor az inkriminált cselekmény történt;
- c) az időjárási körülmények megegyeztek a pár nappal előttivel;
- d) a folyó ugyanolyan jellemzőket mutatott, mint a fiatalok siklása idején;

³³ Wass i. m. 25.

- e) hasonló súllyal és elosztással terhelte (mesterségesen beállítva) a csónakot, mint a hat cserkészgyermek;
- d) ugyanott rohant a gát felé, mint az első csónak;
- e) ugyanúgy nem használt evezőt, amikor a malomtóból áttért a folyóra, amikor megkezdődött a sodrás (ahogyan a serdülőknél is történt).

A hét kriminalisztikai kérdés (mi? hol? mikor? hogyan? ki? kivel? miért?) közül a motivációra utaló miétnél más a válasz a korábbihoz képest, ez azonban irreleváns a bizonyítási kísérlet esetében. Ahogyan az intézmény találó neve is mutatja „kísérlet”-ről van szó, ami bizonyíték ellenőrzési funkcióval bír. Hiribi akciója is ezt a célt szolgálta. Bizonyosságot szeretett volna kapni. A kriminalisták is ezt szeretnék: megtudni, hogy valami történhetett-e úgy, ahogy a verzió szerint felállították, ahogyan a terhelt vagy netán a sértett, a tanú elmondja. Hiribinél hitkérdés ellenőrzése folyt, a kriminalistáknál a verzió is valamiféle hitre, ám nem Isten-hitre, hanem alapadatokra, meglévő információkra épül. Ám nem túlzás kimondani, hogy a hatóság (a terhelt, a sértett, a tanú) azt hiszi, hogy valami úgy történt, ahogyan a verziójukban szerepel. Ezt a hitet, gondolatot, sejtést, verziót (részverziót), alkalmanként vallomási védekezést, sértetti-tanúi állítást kell megerősíteni vagy elvetni. A kísérlet járhat új bizonyíték szerzésével is, amely fokozhatja, vagy gyengítheti a pro- és kontra érveket és útmutatást adhat új, más verziók felállításához is.

4. A bizonyítási kísérlet fajtái

A szakirodalom szerint a bizonyítási kísérlet több típusát különböztethetjük meg.⁴

a) A jelenségek észlelhetőségének, láthatóságának, hallhatóságának vagy más módon való érzékelhetőségének (igen ritkán: szaglás, ízlelés, tapintás) tisztázása, ideértve azt a sajátos esetet, amikor az ingerküszöb ellenőrzése válik fontossá. Vele született adottság vagy begyakorlottság folytán ugyanis hihetetlenül finom hallási, látási képesség alakulhat ki. (Például a szerelő a motor hangja alapján ismeri fel a hibát, illetőleg az adott gépkocsit.)

Gyakorlati esetként említem meg, hogy a szolnoki, kisgyermek sérelmére elkövetett – Magda János elleni – ügyben bizonyítási kísérlettel ellenőrizték, hogy vajon a tanú láthatta-e az általa megjelölt távolságból a terhelt arcvonását, öt felismerhette-e. Kiderült, hogy nem láthatta pontosan.⁵

b) A cselekvés lehetőségének tisztázása (Például adott ablakon bemászhatott-e bizonyos személy?)

⁴ Ld. erről részletesebben a tankönyvünkben: TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: *Kriminalisztika. Tankönyv és Atlasz*. Budapest–Pécs Dialóg Campus, 2005. (2. kiad. 2009) 316–322.

⁵ Ld. erről részletesebben: KATONA Géza: Még egyszer Magda János bűnügyéről. *Belügyi Szemle*, 1986/8. 96–104.

A két világháború között a Fővárosi Takarékpénztár trezorjából elloptak 75 db kamatozó részvényt. Bizonyítási kísérlettel tisztázták, hogy az egyik alkalmazott a tizenegy éves, vékony dongájú kisfiát juttatta be a trezorajtón levő 20x25 cm-es kémlelő ablakon és lopatta el vele az értékpapirokat.

2003. december végén lőtt, hat centiméter hosszú szúrcsatornájú fejsebbel egy félig lemeztelenített kb. 30 éves, a 6-os főút közelében rendszeresen férfiakkal ismerkedő nő holttestét találták meg Pécs egyik külvárosi bozótos részén. Néhány hónap múlva fegyverszakértő jelenlétében bizonyítási kísérlet során ellenőrizte a nyomozóhatóság a felkutatott terhelt védekezését: a gépjármű hátsó ülésén felejtett és dzsekivel letakart disznóölő fegyver elsülhetett-e (a nővel folytatott aktus közben) véletlenül rátenyerelés következtében, illetve okozhatott-e a kiugró, nyolc centiméteres tüske olyan sérülést, amelyet a halott nő fején (fejében) találtak? A bizonyítási kísérlet során a disznóölő fegyvert működésbe lehetett hozni, ám olyan lövési (behatolási) szituációt nem lehetett létrehozni (véletlenül), amely megfelelt volna a szúrcsatorna szögének, magasságának.

Itt jegyzem meg azt a gyakorlatias tényt, hogy ha a gyanúsított nem kíván részt venni vagy aktívan közreműködni (illetőleg azt csak tetteti), dublőr vehető igénybe. A helyettesítőnek hasonló alkatúnak, korúnak kell lennie, mint a terheltnek. (Például a szolnoki, kisgyermekes, már idézett emberölésben a terhelt csak tette a holttest elrejtését szolgáló sírkő megemelését, míg a hasonló felépítésű dublőr ezt meg tudta tenni. Ennek azonban nagyon csekély bizonyító értéke volt.)

c) A tények, jelenségek közötti objektív kapcsolat tisztázása. (Például egyik jelenség oka-e vagy következménye a másiknak?) Van-e közöttük feltétel-feltételezett, térbeli vagy időrendi kapcsolat? Mi az időrendi sorrend?

Erre a katedrán sokszor bemutatott–eljátszott gyakorlati példámot hivatkozom. Mi a különbség az első és tizedik emeletről való kiesésben?

A tanúk észlelete szerint a tizedik emeleti kiesésnél azt hallják először: ááá... vészüvöltés hosszan, majd hatalmas puffanás (földhöz csapódás), és nincs tovább hang. Az első emeleti kiesésnél először azt hallják a tanúk, hogy: puffanás, majd ezt követően: ááá... fájdalmas jajongás hosszan.

d) Időtartam tisztázása. (Különösen fontos lehet például alibivel kapcsolatban, hogy mennyi idő alatt juthatott el a gyanúsított egyik helyről a másikra);

Egy 1986-os baranyai emberölésnél azt vizsgálták, hogy a terheltnek mennyi időre lehetett szüksége a buszmegállóból az áldozat lakásáig érkezésre, a behatolásra, elkövetésre illetve a helyszínről hazáig távozásra. Ezt ellenőrizték hasonló felépítésű „dublőr” segítségével is és megállapították, hogy a hazaérkezésig kb. 20 perc telt el, ami megfelelt a tanúk elmondásának illetve elegendő volt a cselekmény elkövetéséhez. (A bizonyító ereje azonban nem volt markáns, mivel a vádlottat a bíróság felmentette.)

2005-ös pécsi rablási ügyben az ismeretlen tettes július 19-én 8.05 órakor lépett be a város nyugati részének kezdetén levő lottózó helyiségbe, ahol az alkalmazottat fegyvernek látszó tárgygal kényszerítette a bevétel átadására, majd 8.12-15 között egy bordó Renault Thalia gépjárművel távozott a helyszínről. Az egyik bordó Thalia tulajdonos gyanúsított lett, ám azzal védekezett, hogy aznap a város másik, keleti végén levő autószervezbe vitte gépjárművét. A megérkezését valóban rögzítette is a szerviz kamerája 8.24-kor.

A nyomozó hatóság (külön pedig a védő is) annak ellenőrzésére, hogy mennyi idő szükséges ahhoz, hogy a lottózótól a város keleti szélén lévő Renault-telephelyre jussunk, 2005. július 28-án 15 órakor, közepes városi forgalomban bizonyítási kísérletet végeztek. Megállapította a hatóság (és a védő is külön), hogy az út a KRESZ szabályainak betartásával 10 perc 14 másodpercig tart. E bizonyítási kísérletet ismételték meg 2005. október 11-én reggel 8.10-kor. A reggeli csúcsforgalomban az út 10 perc 51 másodpercig tartott. A bíróság szerint ezen bizonyíték a terhelti védekezést erősítette, nem erősítette a gyanút. (Egyéb bizonyítékok alapján is felmentő ítélet született az ügyben.)⁶

Egy 2015. október 20-i pécsi szeméremértő ügyben az elkövető 10.48 órakor hajtotta végre tettét a város északi részében levő tettyei dombon. A nyomozás felderítette – a fényképes felismerésen a sértett által kiválasztott személyről –, hogy a gyanúsított az általa kizárólagosan használt számítógépét aznap 11.05-kor kapcsolta be a tettyei helyszíntől tizenkét kilométerre levő lakásán. A terhelt meghatalmazott védője – mintegy bizonyítási kísérletként – lemérte saját autójával közlekedve (száraz, nem szemerkélő esőben) a tettyei elkövetési helyszíntől a terhelt házáig vezető legrövidebb út megtételi idejét. A GPS szerinti legkurtább szakasz is 12,7 kilométert mutatott, időben pedig – kétszeri végigautózással – 18, illetve 19 percet. (Szabályos körülmények között, sebességet, piros jelzéseket betartva.) A nyomozóhatóság is beszerezte ezt a google útvonaltervező segítségével: az is 18 percet mutatott. Ami arra utalt, hogy a (feltehetően téves, pontatlan fényképes személyazonosítás alapján) a hatóság látókörébe jutott terhelt a lehetséges közlekedési eszközökkel nem tehette meg ezt a távot, következésképpen nem lehetett a helyszínen, a nem vitás elkövetési időpontban nem tartózkodhatott a helyszínen. (Az ügyészség a nyomozást meg is szüntette vele szemben a későbbiekben.)⁷

e) Nyomsorozat keletkezési folyamatának tisztázása. (Például a kérdéses és a vizsgált gépkocsi keréknyomai nyolcasokat tükröznek). A nyomcsoport-keletkezés kérdése

⁶ Ld. erről részletesebben az alábbi tanulmányokat: FENYVESI Csaba – NAGY Mariann: Egy fegyveres rablás kriminalisztikai és büntetőeljárás-jogi tanulságai. *Rendészeti Szemle*, 2007. 11. 106–121.; illetve: TAKÁCS István: Egy fegyveres rablás kriminalisztikai és büntetőeljárás-jogi tanulságai 2. *Rendészeti Szemle*, 2008/6. 103–114.

⁷ Ld. erről részletesebben FENYVESI Csaba: *A felismerésre bemutatás és a digitális adatok jelentősége egy szeméremértő bűncselekmény tükrében*. Kézirat. Pécs, 2016. 1–9. Megjelenés alatt a Belügyi Szemlénél.

azonban rendszerint már a nyomszakértő vizsgálatra tartozik. Ennek során a szakértő különleges szakismeretek és különleges műszerek alkalmazásával végez lényegében szakmai (szakértői) bizonyítási kísérletet.

5. A bizonyítási kísérlet eredménye

A „savószemű, görnyedt hátú” Hiribi cselekménysort, történést ellenőrzött. Történhet-e úgy ahogy ő gondolta? Vagy van valami más erő, ami nem látható, de mégis létezik? Olyan módszert alkalmazott, amelyet a modern krimináltaktikai ajánlások nem engedélyeznek. A kísérlet nem járhat ugyanis életveszéllyel, az egészséget (és az emberi méltóságot) nem sértheti. Márpedig ez – mint látható a végső következményekből is – kifejezetten és egyértelműen halálveszélyes mutatóvannak bizonyult, és nem csak utólag: ez előzetesen is pontosan modellezhető, bekalkulálható volt. Ezt csak ember nélküli, hat köves zsákos módon szabad, engedélyezett napjainkban megtenni, ilyen formájú, módú bizonyítási kísérletet tartani.

Milyen következtetésekkel járt a kísérlet a végrehajtó számára? Az eleddig nem istenhívó ember a zuhanás pillanatában, az átbukás után kisimult arccal jött rá és nyugodott meg, hogy létezik számára Isten, hiszen Ő menthette meg a fiatalokat. Nekik járt ez a kegy, de nem bánta. Elérte a bizonyosságot és ez elégtétel volt számára. Énekelve bukott sírjába.

Vajon a kriminalisztikai bizonyítási kísérlet hozhat-e bizonyosságot? Aligha. Inkább csak negatívát. Vagyis kategorikusan csak azt mondhatjuk ki, hogy valami miként nem történhetett meg. A pozitív eredményű kísérlet mindig csak valószínűséget, lehetőséget mutat. Nem többet. Történhetett így is, ám nem kizárt a másság. És ne feledjük, hogy mindkét eredménynél felmerülhetnek a torzító hatások. A hosszas, precíz, gondos előkészítés is veszélyeket hordhat magával. Torz eredmény születhet, mivel:

- a) nem ugyanazon időben, napszakban, órában végzik a bizonyítási kísérletet;
- b) nem ugyanazon személyekkel (súlyban, érzékszervi különbségekkel rendelkezőkkel) hajtják végre;
- c) eltérőek az időtartam-, fény-, látási-, talaj-, út-, víz-, légköri-, csapadék-, sebesség-, forgalmi-, zaj-, zavar-, tömegviszonyok;
- d) nem az érintett eszközökkel (nem ugyanazon gépjárművel, munkaeszközzel, ruházattal, robbanószerrel, fegyverrel) modelleznek;

A hatályos büntető eljárásjogi kódexünk (1998. XIX. tv.) 121. §-a is mint a bizonyítási eljárások egyik formájaként utal arra, hogy a körülmények szinte szükségszerűen csak közelítőleg lehetnek azonosak a múltbéli állapotokkal.

„(1) A bíróság, illetőleg az ügyész bizonyítási kísérletet rendel el és tart, ha azt kell megállapítani vagy ellenőrizni, hogy valamely esemény vagy jelenség meghatározott helyen, időben, módon, illetőleg körülmények között megtörténhetett-e.

(2) A bizonyítási kísérletet *lehetőleg ugyanolyan körülmények között* kell folytatni mint ahogy a vizsgált esemény vagy jelenség megtörtént, illetőleg megtörténhetett.”

A törvényszövegből is kitetszik, hogy a nyomozó hatóság vagy bíróság tudatos, tiszta, torzításmentes megfigyelés és tanulmányozás érdekében tervszerűen, (kimunkált „forgatókönyv” alapján), módszeresen, gyakorlatiasan, mesterségesen, sokszor szakértők, szaktanácsadók igénybevételével és akár többször is (szakaszosan, tagoltan) megismételhetően, amennyire lehetséges zavarmentesen, általában nem halaszthatatlan intézkedésként hozza létre és tapasztalja meg, valamint rögzíti rajzzal, fotókkal, videó/digitális felvétellel, jegyzőkönyvvel a bűncselekmény felderítése, bizonyítása vagy megelőzése szempontjából jelentős eseményeket, jelenségeket, adatokat. Ez azonban csak megközelítő lehet minden esetben. A tökéletes megismételhetőség sokkal inkább teoretikus vágyalom, mintsem realitás. Ezt az elvi tételt mindig be kell kalkulálnia a bizonyítékot értékelő hatóságoknak, végső soron a bíróságoknak a mérlegelő tevékenységük során.

E körben elvi élel mondható ki az is, hogy mindkét kísérleti eredmény, vagyis a pozitív és a negatív is közvetett bizonyítékként használható fel. Ha ugyanis a negatív eredményt közvetlen bizonyítéknak tekintjük, akkor az rendszerint közvetlen mentő bizonyíték is lenne. Ez pedig távolról sincs így. Például a terheltől lefoglalt álkulccsal nem lehet kinyitni a kifosztott lakás ajtaját; ez a negatív eredmény lényegében csak azt jelenti, hogy egy lehetséges verzióval és egy lehetséges közvetett bizonyítékkal kevesebb áll rendelkezésre. (Még inkább ilyen összefüggés van az észlelhetőséget tisztázó bizonyítási kísérletnél. Ha a tanú nem láthatta, vagy nem hallhatta a terheltet, ez önmagában nem zárja ki a terhelt jelenlétét, illetve bűnösségét.) A terheltnek ugyanis lehet még más álkulcsa, nem is szólvá arról, hogy esetleg álkulcs nélkül (lopott vagy másolt kulccsal stb.) is elkövethette a büntetendő cselekményt. Közvetlen mentő bizonyíték elfogadása esetén bizonyossággal kizárt, hogy a terhelt az elkövető.⁸ Más kérdés, hogy a folyamatban levő ügyben közvetett bizonyítékként nagyobb bizonyító ereje lehet a bizonyítási kísérlet negatív eredményének, mint a pozitívnek,⁹ ahogyan erre fentebb már utaltam.

6. Sommázat

A sok-sok előkészítést, nagy gondosságát igénylő, számtalan pontatlansági elemű, ketős megjelenésű, kriminalisztikai és büntető eljárásjogi arcullattal is bíró intézmény nem mellőzhető és nem mellőzendő a bizonyítási eljárások közül. Eredménye pedig szintén nem vethető ki a bizonyítékok köréből, ám azt csak kellő fenntartásokkal, alapos, körültekintő mérlegeléssel szabad a Justitia által tartott serpenyőbe helyezni. Hogy milyen erősségű hitet, valószínűséget, netán bizonyossági szintet, nyomozói, ügyési, bírói meggyőződést eredményez, az nagyban függ az elvégzett kísérlet múltbeli valósághoz közelítő szintjétől, az azonossághoz (vagy annak hiánya) mértékétől. Elméleti

⁸ Részletesebb kifejtését ld. TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2006. 141–154.; illetve: TREMMEL–FENYVESI–HERKE i. m. 321.

⁹ Ld. erről részletesebben: BUDAHÁZI Árpád: *Bizonyítási kísérlet a felderítésben és a bizonyításban*. In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Modernkori veszélyek rendészeti aspektusai*. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 2015. 127–132.

és gyakorlati tapasztalatokon is alapuló megállapításom, hogy általában a negatív, a kizáró kísérleti eredménynek van kriminalisztikai, büntetőjogi értéke, azonban – mint látható Hiribi esetében – a hitünket, meggyőződésünket erősítheti a pozitív kimenetel is. Nem szabad azonban a modern, jogállami büntetőeljárásban és kriminalisztikában az élet veszélyeztetésével járó bizonyítási kísérlettel eljutni erre a szintre. Ezt minden esetben kerüljük!